

ומה ציין שאין בו אלא אזכרה אחת וכו', תפילין שיש בהן אזכרות וכו', ואין זה קל וחומר גמור, כיון שבציץ השם מגולה ובתפילין השם מחופה, ומכל מקום כיון שבתפילין יש הרבה אזכרות, יש בהן צד חומרא יותר מציץ, ועל כן מסתבר שחכמים תיקנו למשמש בהן כל שעה (תוס'). ויש שפירש, שרק לגבי היסח הדעת תפילין חמורות יותר מציץ, כיון שטעם האיסור הוא כדי שהתפילין לא יפלו מידו ויבאו לדורסן ברגליו, ולחשש זה לא מועיל חיפוי, אבל לגבי שאר דברים ודאי שציץ חמור יותר מתפילין, בגלל שהשם שבו מגולה (יראים רסו). ויש שפירש, שהאיסור להסיח דעת אינו בגלל האזכרה הכתובה בציץ, אלא בגלל קדושת הציץ עצמו שבאה מכח האזכרה, ומציץ לומדים קל וחומר לתפילין, שאם הציץ עצמו אסור בהיסח הדעת, קל וחומר שהתפילין עצמן אסורות בהיסח הדעת, שהרי קדושתן גדולה יותר מכח האזכרות הרבות שבהן, ומכיון שהתפילין עצמן גלויות, אפשר ללמוד קל וחומר מציץ, אפילו שהאזכרות שבהן מחופות (מנחת אברהם עמ' קח, בשם הגרי"ז).

והיסח הדעת' הוא רק כשעומד בשחוק וקלות ראש, אבל כשעומד ביראה, אפילו אם מתעסק בצרכיו ועוסק במלאכתו ואין דעתו עליהן, אין זה נקרא היסח הדעת, ולכן מותר להתנמנם בהן, כיון שהוא שוכח כל הבלי עולם ואינו מסיח דעתו מהן (רא"ש ברכות ג, כח, בשם רבינו יונה). ואף שאיני צריך לחשוב עליהן כל הזמן, תיקנו למשמש בהן כל זמן שנזכר בהן, כיון שחששו שמא יסיח דעתו וישכח מהן, ויבוא לידי שחוק וקלות ראש (שאגת אריה לט). והטעם שהתורה הוצרכה לאסור היסח הדעת בציץ, אפילו שגם בלעדי זה אסור לנהוג שחוק וקלות ראש במקדש משום מורא מקדש, כיון שמפסוק זה לומדים שיש חיוב למשמש בציץ כל זמן שנזכר בו, כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש (מנחת אברהם עמ' ק; וראה באורנו לעיל ז, ב ד"ה שלא). ויש סוברים, שאסור להסיח דעתו מתפילין כלל, אפילו כשאינו עומד בשחוק וקלות ראש (שאגת אריה שם, ע"פ רמב"ם ורמב"ן, וראה שם שתמה על רבינו יונה והרא"ש).

ואדם שהוא מצטער ואין דעתו מיושבת עליו, פטור מתפילין, שאסור להסיח דעת מתפילין (רמב"ם תפילין ד, יג), כיון שאיסור היסח הדעת הוא מדיני קדושת התפילין, ואם אינו יכול להישמר מזה, פטור מתפילין (חי"מ ר"ן ד"ה הלי יומא סוכה עמ' לד). ויש שסובר, שאיסור היסח הדעת אינו מעיקר מצות תפילין, אלא הוא דין נוסף שנלמד מציץ, ולכן גם אם אינו יכול להימנע מהיסח הדעת, אינו נפטור ממצות תפילין עצמה (עמק ברכה תפילין ה, ע"פ שיטמ"ק מנחות לו, ב, וראה שם שתמה על הרמב"ם).

■ להלכה, חייב אדם למשמש בתפיליו כל שעה שנזכר בהם, שמא יבוא להסיח דעתו מהם (ש"ע או"ח כח, א ומשנ"ב שם). ואיסור היסח הדעת הוא רק כשעומד בשחוק וקלות ראש, אבל כשהוא עסוק במלאכתו ואין דעתו עליהם, אין זה היסח הדעת [כרבינו יונה והרא"ש], ומכל מקום מצוה מן המובחר שתהיה דעתו תמיד על התפילין, שלא יסיח דעתו מהם להרהר במחשבות רעות, אבל בשעת התפילה הלימוד אינו צריך לחשוב על התפילין (משנ"ב מד, ג).

ההוא לקבוע לו מקום הוא דאָתא, ומקום הציץ הוא במקום תחילת צמיחת העשירות, ואינו על המצח ממש (ריטב"א; תוס' ישנים ותוס' רא"ש להלן עא, ב ד"ה אמר, בשם ריב"א). ויש שסובר, שהציץ היה מונח על המצח ממש (תוס' ישנים שם בשם רש"י, וראה רש"י זבחים יט, א ד"ה שערו).

ולרבי יהודה נשבר הציץ מנא ליה, ואף שלרבי יהודה הציץ אינו מרצה כשאינו על מצחו, וכל שכן אם נשבר הציץ, מכל מקום שאלת הגמ' היא, שאם יש רק לימוד אחד, נלמד ממנו רק שאם נשבר הציץ אינו מרצה, ואין מקור לכך שאם הוא לא נמצא על מצחו אינו מרצה (תוס' רא"ש; תוס' ישנים).

רבי מאיר סבר טומאה דחזיה היא בציבור, ולכן צריך להשתדל לעשותה בטרה ככל האפשר, ולפיכך צריך שתהא הזאה בזמנה, שהרי 'הזאה בזמנה מצוה' (רש"י; ריטב"א). כלומר, שאף שהזאה בזמנה אינה מטרתה יותר מהזאה שלא בזמנה, מכל מקום כיון ש'טומאה דחזיה בציבור', ההזאה נצרכת לטהרה ולא למעלה בעלמא, ולכן היא בכלל מה שאמרו 'טבילה בזמנה מצוה', אבל למאן דאמר 'טומאה הותרה בציבור', ההזאה אינה נצרכת לטהרה, ולכן אינה בכלל 'טבילה בזמנה מצוה' (חקת היום, וראה הגהות רא"מ הורו"ן).

הזאה קלל למה לי בשלישי ושביעי כטמא מת (רש"י). ואם נאמר שההזאה נלמדת ממילואים ואינה בגלל ספק טומאה, היה צריך להזות עליו בכל יום כמו במילואים ולא רק בשלישי ושביעי, ומזה שמזים עליו רק בשלישי ושביעי, מוכח שההזאה היא בגלל ספק טומאה, כיון שלא אומרים 'טומאה הותרה בציבור' (מלא הרועים; שיח יצחק). ואף שמבואר לעיל (ז, א) שאילו של אהרן שקרב ביים הכיפורים, לכתחילה מקריבים אותו בטרה, כיון שאינו קרבן ציבור אלא הוא קרבן יחיד שקבוע לו זמן, היינו דוקא כשנטמא בוודאות, אבל לא היו מצריכים להזות עליו בספק טומאה, למאן דאמר 'טומאה הותרה בציבור' (תוס'). ויש מפרשים, שלא היו עושים מעלה זו של הזאה בשביל קרבן יחיד (תוס' רא"ש; תוס' ישנים בשם רב הארי"ה).

לא ירחץ, שלא ימחוק את השם, ויעבור על לאו של מחיקת השם (רש"י). ואף שהגמ' בשבת (קכ, ב) מסיקה שהאיסור לרוחץ הוא רק משום שאסור לעמוד בפני השם ערום, ולא משום מחיקת השם, כיון שאינו מוחק בידיים אלא רק בגרמא, היינו דוקא כשיורד לטבול ולא מוחק בידיים, אבל כשהוא רוחץ את גופו בידיו, הוא מוחק את השם בידיים ואסור משום מחיקת השם (חשק שלמה; שיח יצחק, וראה עוד להלן בסמוך).

כורך עליו גמי, להגן על השם שלא ימחק מפני חוזק שטף המים (רש"י), אבל בלא גמי אסור לו לטבול ואין זה נחשב גרמא, שרק במים שאינם באים בחוזק זה נחשב גרמא, כיון שיתכן שלבסוף השם לא ימחק, אבל מים שבאים בחוזק שבדאי השם ימחק, אין זה נחשב גרמא אלא מעשה בידיים (שיח יצחק). ויש מפרשים, שכורך עליו גמי כדי שלא יעמוד בפני השם ערום, וכמסקנת הגמ' בשבת (ראה תוס' ישנים; ריטב"א, וראה עוד חזו"א י"ד קסד, ב, שבלא ירחץ, הם מודים לרש"י שהאיסור הוא משום מחיקת השם).

ורבי יוסי סבר אמרינן טבילה בזמנה מצוה, ושמא לא ימצא גמי וישהה טבילתו ליום אחר (רש"י). ומשמע שגם אם יש לו גמי, יכול לטבול ללא גמי, אולם הגמ' בשבת (קכ, ב) מסיקה, שאם יש לו גמי לכולי עלמא טובל עם גמי, ומחלוקתם היא רק האם צריך לחזור אחר גמי (שפת אמת).